

• ЗІБРАННЯ ТВОРІВ •

Ю К І О
МІСІМА

ВЕСНЯНИЙ СНІГ

Переклад Івана Дзюба

Харків
«Фоліо»

Коли в школі зайшла мова про японсько-російську війну, Кійоакі Мацугае запитав свого найближчого друга Сігекуні Хонду, чи добре він пам'ятає ті часи, але той насилу згадав лише те, як його водили до воріт дивитися на похід з паперовими ліхтариками. Того року, коли закінчилася війна, їм було по одинадцять, і Кійоакі здавалося, що можна було б пам'ятати щось трохи більше й докладніше. Однокласники ж, упевнено розповідаючи про ті події, здебільшого прикрашали свої спогади, справжні чи уявні, почутим від дорослих.

У сім'ї Мацугае на тій війні загинули двоє дядьків Кійоакі. Бабуся й досі отримувала за синів урядову допомогу, призначену сім'ям загиблих, але не користалася з неї, а гроші клала на домашній вівтар. Може, тому серед різних фотографій, що зберігалися вдома з тієї війни, найбільше запала в душу Кійоакі «Заупокійна служба за загиблими під Токурідзі¹» з датою 26 червня 37 року ери Мейдзі². Стара коричнева світлина була зовсім не схожа на безліч інших військових знімків. Її композиція вражала живописністю: кілька тисяч солдатів були так уміло розташовані,

¹ *Токурідзі* — залізнична станція в Маньчжурії, біля якої протягом 14 і 15 червня 1904 року тривала битва між російськими та японськими військами. (Тут і далі — примітки перекладача).

² Тобто 1904 року; ера Мейдзі — 1868–1912 рр.

як фігури на картині, щоб привернути всю увагу до високого могильного знака з нефарбованого дерева у центрі. Вдалині видніли неясні обриси високих гір, біля їхнього підніжжя ліворуч полого підіймалася широка долина, праворуч ріденький лісок зникав за сіруватим небокраєм, а там, між деревами, просвічувало жовте небо. Шість великих дерев височіли на передньому плані, ніби доповнюючи загальну гармонію краєвиду. Неможливо було розібрати, що це за дерева, але здавалося, ніби вітер сумно шелестить їхнім листям.

Поля, що розстилися вдалині, мерехтіли неясним світлом, а тут, поблизу, хилилася до землі буйна трава. Точно в центрі кадру — дрібні, ледь помітні, могильний знак із нефарбованого дерева та вкритий білою тканиною вівтар, а на ньому квіти.

Решта простору була заповнена солдатами — тисячами солдатів. На передньому плані чоловіки стояли до глядача спиною, тож виразно було видно шкіряні ремені через плече і білі хустки, що звисали з-під військових кашкетів; вони не стояли у шеренгах, а безладно збилися в купки, голови їхні були скорботно опущені. У лівому кутку знімка, як на полотнах часів Ренесансу, видніли упівоберта кілька темних облич. А в глибині ліворуч, аж до краю поля, безліч солдатів утворювали велике півколо; так само багато силуетів, яких, звичайно, годі було відрізнити один від одного, юрмилися також вдалині, між деревами.

І на передньому, і на задньому планах люди були осяяні дивним, спокійним мерехтінням. Воно висвічувало контури обмоток і чобіт, похилені голови та опущені плечі. Через це вся фотографія була пронизана якимось невимовним смутком.

Погляди всіх були спрямовані до центру — маленького вівтаря, квітів, могильного знака. Загальний порив маси

людей, що розсіялися полем, був звернений до нього і ніби стискав його величезним залізним кільцем.

Якимсь безмірним смутком віяло від цієї старої фотографії.

* * *

Кійоакі мав тоді вісімнадцять років.

Сім'я хлопця майже не вплинула на формування його тонкої душі, схильної до меланхолії. У величезній садибі, що розкинулася на пагорбі в Сібуї, важко було б знайти ще хоч одну людину зі схожим характером. Кійоакі, мабуть, і не став би таким чутливим юнаком, якби його батько, що мав титул маркіза, проте, незважаючи на приналежність до самурайського стану, соромився того, що наприкінці сьогунату¹ його сім'ї явно бракувало аристократизму, не віддав би свого спадкоємця ще дитиною під опіку придворного аристократа.

У маєтку батька, маркіза Мацугае, що займав на околицях Сібуї величезну площу 140 тисяч цубо², змагалися своєю архітектурою численні будівлі. Головний будинок був зведений у японському стилі. А в глибині стояла велична європейська будівля — творіння англійського архітектора. Вона була резиденцією Мацугае — таких будинків, відомих тим, що там не знімали вуличного взуття, в Токіо було лише чотири (насамперед будинок військового міністра Оями).

У центрі садиби був ставок, що розкинувся аж до Кленової гори. На ставку можна було кататися на човнах, а посеред нього був острів. Навколо цвіли лотоси. Вікна

¹ *Сьогунат* (1603–1867 рр.) — самурайський уряд, очолюваний сьогуном з родини Токугава.

² *Цубо* — міра площі, 3,3 кв. м.

великої зали головного будинку виходили на ставок, як і вікна бенкетної зали європейського будинку.

До двох сотень кам'яних ліхтарів було розкидано навколо водойми й на острові; на острові також стояли три відлиті з металу журавлі: один з опущеною головою, два інших із задерними до неба дзьобами.

З вершини гори падав уступама водоспад, пірнав під кам'яний міст і виливався у водойму, викладену червоними каменями із Садо; його вода, вливаючись у ставок, живила коріння ірисів, що розцвітали навесні. У ставку плавали коропи, траплялися й карасі. Маркіз двічі на рік дозволяв приводити сюди на екскурсію школярів молодших класів.

У дитинстві слуга налякав Кійоакі історією про черепаха. Свого часу близько ста цих тварин подарували хворому на той час дідові, щоб ті додали йому сил. Їх випустили в ставок, й вони там розмножувалися. Отож слуга казав, що, якщо черепаха присмокчеться до пальця, її вже не відірвеш.

Було в садибі й кілька чайних павільйонів, а також великий більярдний зал. За головним будинком росли кипариси, які посадив дід, тут же можна було накопати ямсу. Між деревами були прокладені доріжки: одна виходила до задніх воріт, друга підіймалася на пологий пагорб і вела до великого газону перед синтоїстською молитовнею, яку вдома величали Храмом. Тут відправляли службу пам'яті про діда та двох дядьків. Кам'яні сходи, кам'яні ліхтарі, кам'яні храмові ворота були такими, якими їм і слід було бути. Але біля сходів, ліворуч і праворуч — там, де належить стояти сторожовим кам'яним псам, були покладені один проти одного забарвлені в біле гарматні ядра часів японсько-російської війни. Нижче від храму було святилище бога рису Інарі, а перед ним стояла гратчаста шпалера, обвита чудовими

гліциніями. Річниця смерті діда припадала на кінець травня, тому, коли вся сім'я збиралася вшанувати його пам'ять, гліцинії саме тоді буйно цвіли, й жінки, уникаючи сонячних променів, збиралися в тіні під шпалерою. І на їхні бліді обличчя, підфарбовані ретельніше, ніж зазвичай, фіолетова тінь квітів лягала, як легкий відбиток смерті.

Жінки... Справді, в садибі мешкало чимало жінок. Насамперед, звичайно, бабуса, яка воліла жити окремо в будинку, значно віддаленому від головного, з обслугою з восьми осіб. Було заведено, що і в дощ, і в гарну погоду, вранці, закінчивши туалет, мати у супроводі двох служниць вирушала дізнатися про її здоров'я.

Свекруха, щоразу окинувши поглядом фігуру невістки, доброзичливо, мружачи очі, казала: «Ця зачіска тобі не личить. Спробуй завтра причесатися по-європейському. Тобі вона більше пасуватиме». І коли наступного ранку мати приходила з європейською зачіскою, казала: «Вибач, Цудзіко, але в тебе класичний тип обличчя, і європейська зачіска тобі не личить. Завтра причешися по-старому». Тому, скільки Кійоакі себе пам'ятав, стільки зачіски у матері постійно мінялися.

У садибі довго жив перукар зі своїми учнями; звичайно, насамперед він мусив стежити за зачіскою господині, а потім служниць, яких було понад сорок. Лише одного разу перукар зайнявся чоловічою зачіскою, коли Кійоакі, учень першого класу середнього ступеня школи для дворян Іакусюїн, мав бути присутнім у ролі пажа на новорічному прийомі в палаці.

— Скільки б мені не казали, що для школи треба стригти волосся наголо, до одягненого на вас сьогодні парадного костюма стрижена наголо голова не пасує.

— Але якщо хоч трохи відростити волосся, у школі сваритимуть.

— Добре. Я просто трохи надам вашій зачісці такої форми, щоб ви, знявши капелюха, мали доросліший від ровесників вигляд.

Але голова тринадцятирічного Кійоакі була острижена так коротко, що аж відливала синявою. Гребінець перукаря боляче дряпав шкіру, помада для волосся щипала її, і, хоч як той пишався своєю майстерністю, у дзеркалі непомітно було, щоб щось змінилося. Однак саме на цьому новорічному прийомі Кійоакі здобув славу рідкісного красеня.

Коли імператор Мейдзі¹ відвідав якомсь садибу маркіза Мацугае, на його честь влаштували змагання із сумо. Між величезними деревами гінкго натягли завісу, й імператор міг спостерігати поєдинки з балкона другого поверху європейського будинку. Тоді Кійоакі допустили до високого гостя, і той погладив його по голові — усе це було за чотири роки до теперішньої ролі пажа, тож хлопець думав: «Може, його величність мене згадає» — і сказав це перукарю.

— То вашу голову гладив імператор! — той відступив на кілька кроків і, дивлячись на ще дитячу потилицю, лягнув у долоні, наче стояв перед храмом.

Одяг пажа був із синього оксамиту — штани трохи нижчі від колін і піджак. На піджаку ліворуч і праворуч — великі білі помпони, такі самі були прикріплені до обшлагів рукавів і штанів. На поясі висіла шпага, ноги в білих шкарпетках взуті в чорні лаковані туфлі із застібками. У центрі широкого коміра з білого мережива була зав'язана також біла шовкова краватка. Трикутний капелюх з пір'ям наполеонівського зразка висів на шовковому

¹ *Імператор Мейдзі* (1852–1912) — 122-й імператор Японії, символ реставрації Мейдзі, провідник модернізації та вестернізації.

шнурі за спиною. Серед дітей дворян вибрали трохи більше двадцяти, тільки тих, хто добре навчався у школі, і три дні в новому році вони по черзі мали носити вчотирьох шлейф її величності імператриці і вдвох — шлейф їхніх високоостей принцес. Кійоакі один раз випало нести поділ імператриці і один раз її високоств принцеси Касуги. Коли він був біля імператриці, то повільно пройшов, несучи шлейф, коридором, де слуги запалили мускусні пахощі, до парадної зали й до початку прийому стояв за спиною її величності, поки тривала її аудієнція. Імператриця була напрочуд елегантною, надзвичайно тонкого розуму жінкою, хоча вік її вже наближався до шістдесяти. Принцесі було майже тридцять, а її краса, елегантність, величава постава свідчили про розквіт молодості.

Ще й тепер перед очима Кійоакі стояв не спокійного кольору шлейф одягу імператриці, а шлейф принцеси — білий з чорними цятками край хутра, обшитий перлинами. До шлейфу імператриці було прикріплено чотири петлі, а до шлейфу принцеси — дві, пажів натренували, тому їм було легко, тримаючись за петлю, рухатися в заданому темпі.

Чорне волосся її високоств відливало блиском чорної смоли, воно, ніби вибиваючись із зачіски, хвилями спало на шию, підкреслюючи її лискучу білизну, і струменіло гладкою шкірою декольтованих плечей.

Зберігаючи величну поставу, принцеса рішуче рухалася вперед, не ворущачи шлейфом, але перед очима Кійоакі в такт музиці то з'являвся, то зникав духмянний білий край хутра, мов сніг на гірських вершинах під мінливими хмарами, і тоді вперше в житті хлопець відчув, якою сліпучою може бути жіноча краса.

Принцеса Касуга була вся мов оповита французькими духами, які заглушували навіть звичний запах мускусу.